

ELSE LASKER-SCHÜLER LYRIKOS VERTIMO KOGNITYVINIAI ASPEKTAI

LAURA NIEDZVIEGIENĖ

Vilniaus universitetas

Kauno humanitarinis fakultetas

Germanų filologijos katedra

laura.niedzviegiene@gmail.com

Šiame straipsnyje remiantis kognityvinės lingvistikos teorijomis analizuojamos konceptualiosios metaforos, priklausančios konceptui SKYSTIS. Tiriamą tekstyną sudaro bene žymiausios vokiečių literatūrinio ekspresionizmo atstovės moters, Vokietijos žydės Else Lasker-Schüler (liet. Elzės Lasker-Šiūler) lyrika originalo ir lietuvių kalba (vertėjas Kęstutis Navakas). Nagrinėjant minėtus tekstus pagal kognityvinės lingvistikos metodus atsiskleidžia kognityvinių procesų ir reiškinių vaidmuo kuriant ir verčiant grožinį tekstą, vartojamų konceptų ir konceptualizacijų sistematika, logika ir vertimo problematika, susijusi su pasaulio suvokimo raiška skirtingose kalbose. Tekstynė rastos koncepto SKYSTIS lekšemos ir jų konceptualizacijos sudaro megakonceptą SKYSTIS, kuris, suformuotas pagal originalų tekstą, randamas ir vertimuose. Konceptų ryšiai daugiakrypčiai, sąsajų laukas tirštas ir daugiasluoksnis.

ĮVADAS

Atsižvelgiant į Else Lasker-Schüler lyrikoje vartojamų metaforų ir metonimijų gausą ir dažnį, galima teigti, kad šie kalbiniai fenomenai jos poetinėje kūryboje užima ypatingą vietą. Versti tokį sodrų tekstą, kuriame kiekvienas žodis pasvertas ir „įkrautas“, – nemenkas iššūkis, todėl, dar prieš pradedant versti, tekstą derėtų išanalizuoti kalbos pasaulėvaizdžio aspektu. Tik tada įmanomas tikrai adekvatus vertimas.

Tyrimo tikslas, metodika ir esami tyrimai

Tyrimas atliekamasiiekiant įrodyti, kad, kokybiškai verčiant tekstą iš vienos kalbos į kitą, originalo kalboje egzistuojančios konceptualiosios metaforos ir iš jų suformuotas kognityvinis megakonceptas perkeliama ir į išverstą tekstą. Kaip **tyrimo objektas** pasirinktos Else Lasker-Schüler lyrikoje ir jos vertimuose į lietuvių kalbą aptinkamos megakonceptui SKYSTIS priklausančios metaforiškosios ir metonimiškosios konceptualizacijos. **Tyrimo uždaviniai:** išsiaiškinti, kokią vaidmenį kognityviniai procesai ir fenomenai (konkrečiai – metafora ir metonimija) vaidina teksto kūrimo ir vertimo procese, kokia megakonceptui SKYSTIS priskirtinų konceptų sistematika, kokių problemų kilo vertėjui, vertusiam Lasker-Schüler lyriką iš vokiečių kalbos į lietuvių kalbą.

Pabrėžtina, kad grožinis tekstas šiame darbe analizuojamas **kognityvinės lingvistikos** aspektu.

Wernerio Kollerio teigimu, vertimas plačiąja prasme visada yra kultūrinis darbas, siaurąja prasme – darbas su kalba (Koller 2001, 59). Todėl prieš pradėdant versti tekstą būtina pasidomėti autoriumi, kūrinio atsiradimo laikotarpiu, **teksto** situacija, jo **vieta kontekste**, t. y. tarp kitų to autoriaus ar tokio paties pobūdžio tekstų, taip pat diskursą ar tekstą reikėtų integruoti į rėmus ar kontekstą (žr. Ivoro Armstrongo Richardso (1936 / 1983) ir Maxo Blacko (1956 / 1983) **sąveikos teoriją**¹, Marvinio Minsky **rėmų teoriją**², Teuno A. van Dijko **žinių rėmų teoriją**³ ir pan.), sutelkti dėmesį į kalbančiojo perspektyvą, antraštes ir, žinoma, konkretaus teksto gelmę. Taigi vertimas turėtų būti tikslus tiek išraiškos, tiek turinio prasme. Paulis Kušmaulis teigia, kad teksto suvokimas ir analizė yra svarbiausi vertėjo uždaviniai (Kušmaul 2000, 117).

Kol į metaforą buvo žvelgiama tik kaip į literatūrinį fenomeną, retorinę figūrą, kildavo klausimas, ar ji apskritai išverčiama. Kai **metaforą** imta suvokti kaip **konceptualų fenomeną**, pasikeitė ir požiūris į ją kaip į vertimo vienetą, tačiau į konceptualiąją metaforą per vertimo perspektyvą kol kas drįso pažvelgti palyginti nedaug lingvistų tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų. Šiame tyrime daugiausia remiamasi užsienio kognityvinės lingvistikos ir (konceptualiosios) metaforos vertimo teorijomis. Bene svarbiausia šiam tyrimui yra George'o Lakoffo ir Marko Johnsono kognityvinė konceptualiosios metaforos teorija (1980) bei Kollerio, Kušmaulio ir Ruth Schwertfeger teiginiai bei teorijos. Lietuvos lingvistai taip pat intensyviai tyrinėja konceptualiąsias metaforas, todėl būtina paminėti Rūtos Marcinkevičienės (2006), Jurgitos Kohrs (2006), Silvijos Papaurėlytės-Klovienės ir Jurgos Cibulskienės indėlį į šią sritį.

Konceptualiosios metaforos paremtos istorine, kultūrine ir individualia, asmenine, fizine bei dvasine patirtimi (Lakoff, Johnson 1980; *idem* 1998, 11; Black 1996; Kövecses 2002, 69; Muschard, Schulze 2005, 2; Dröšiger 2006; *idem* 2007). Konceptai gyvuoja, nes egzistuoja **prototipiškumas** ir **stereotipiškumas**. Atskirtis tarp kalbų ir kultūrų atsiranda ne tiek dėl kalbos barjero, kiek dėl skirtingo mąstymo ir suvokimo, skirtingų patirčių ir realių. Pasak Kušmaulio, prototipai ir prototipų teorija ypač svarbūs tada, kai žodžių reikšmės priklauso nuo kultūrinio konteksto ir neturi atitikmenų kitose kalbose ir kultūrose arba tokius atitikmenis sunku rasti (Snell-Hornby, Hönig, Kušmaul, Schmitt 2006, 50). Lakoffo ir Johnsono idėjai, kad pasaulio konceptualizavimo mechanizmai yra pagrįsti mūsų tikrove, kasdienybe, pritaria ir Blackas, Antonio Barcelona (2003) bei Hansas-Harry Dröšigeris (2007). Dröšigeris teigia, kad metafora ir metonimija yra neatskiriami kalbos ir mąstymo fenomenai, kylantys iš žmogaus patirties, refleksijos, ryšio su savo vidumi ir išore: pats žmogus, kaip dalių visuma

¹ vok. *die Interaktionstheorie*.

² vok. *die Rahmentheorie*; angl. *Frame theory, Frame system theory*, 1975 m.

³ angl. *knowledge frames*, 1980 m.

(metonimiškai), yra pasaulio pažinimo atspirties taškas, o vėliau prie metonimiškosios sampratos prisilieja metaforiškosios išraiškos formos (Drößiger 2007, 115). Tai tampa akivaizdu ir nagrinėjant tekstyną.

EMPIRINĖ DALIS

Kelios pastabos dėl **teksto vaizdinio pateikimo**. Šiame straipsnyje konceptualiosios metaforos pateikiamos SUMAŽINTOMIS DIDŽIOSIOMIS raidėmis, konceptai – DIDŽIOSIOMIS raidėmis, o kalbinės metaforos⁴ *pasviruoju šriftu*. Paryškintas pavyzdžio numeris nurodomas abipusiuose skliausteliuose (), o jo šaltinis – straipsnio pabaigoje esančioje rodyklėje. Visas straipsnyje pateiktas schemas sudarė šio straipsnio autorė. Jos sudarytos remiantis tekstynė rastomis vokiškomis ir lietuviškomis leksemomis. Punktyrine linija schemose žymimos metaforiškosios ir metonimiškosios konceptualizacijos.

Kategorija SKYSTIS apima daug dėmenų, nes skysčiu galima vadinti bet ką, kas yra bent kiek taku ar keičia formą: ašaras ir prakaitą, tekančią laiką ir paskutinį senkančios kantrybės lašą, skystą protą ir skystas blauzdas. Tai keletas stereotipinių skysčio konceptualizacijų, gyvuojančių mūsų kultūroje ir kalboje. Šiame straipsnyje bus aptariami paradigminiai ir sintagminiai su skysčiu, skystumu, tekėjimu ir pan. susijusių leksemų ryšiai ir iš jų atsiskleidžiančios konceptualizacijos.

Tekstynė, kurį sudaro 52 tekstai (26 originalūs tekstai ir jų vertimai į lietuvių kalbą) rasta 12 su skysta substancija susijusių veiksmazodžių ir 14 skystį žyminčių arba su juo susijusių daiktavardžių. Veiksmazodžiai: „*fließen*“ / „tekėti“, „*regnen*“ / „lyti“ arba „*ausregnen*“ / „išsilyti“, „*zerfließen*“ / „ištirpti“, „*tropfen*“ / „lašėti“, „*strömen*“ / „lietis“, „*weinen*“ / „verkti“, „*durchtränken*“ / „persmelkti“ (t. p. reiškia ir „permerkti, persunkti“), „*trinken*“ / „gerti“, „*nippen*“ / „siurbčioti“, „*schwimmen*“ / „plaukti“, „*versinken*“ / „nugrimzti“, „*landen*“ / „parplaukti“. Daiktavardžiai: – / „vanduo“⁵ arba dgs. „*die Wasser*“ / „vandenys“, „*Meere*“ / „jūros“, „*See*“ / „jūra“, „*Fluß*“⁶ / „upė“, „*Bach*“ / „upelis“, „*Brunnen*“ / „šaltinis“, „*Wellen*“ / „bangos“, „*Tropfen*“ / „lašai“, „*Tau*“ / „rasa“, „*Schneeregen*“ / „šlapdriba“, „*Blut*“ / „kraujas“, „*Tränke*“ / „girdykla“, „*Tränen*“ / „ašaros“, „*im Weinen*“ / „raudant“ („raudoje“⁷). Visų jų metaforiškosios ir metonimiškosios reikšmės, sujungtos į schemą, tinklą, sudaro sisteminį megakonceptą SKYSTIS.

⁴ Remdamasi Lakoffo ir Johnsono konceptualiosios metaforos teorija, Schnadwinkel teigia, kad konceptualioji metafora susideda iš kalbinių metaforų, pvz., konceptualiąją metaforą LAIKAS YRA PINIGAI suformuoja tokios kalbinės metaforos kaip *Tu švaistai mano laiką arba Tai padės Jums sutaupyti daug laiko* ir pan. (plg. Lakoff, Johnson 1980; idem 1998; Schnadwinkel 2002, 11–13; Schäffner, Wiesemann 2001, 44 ir kt.).

⁵ (13) pavyzdyje matyti, kad vertėjas pavartoja leksemą „vanduo“, nors originale jos nėra. Šitai lemia lietuvių kalbos leksika: vok. „*das Weihbecken*“ – liet. „švęsto vandens dubuo“.

⁶ Pavyzdys pateikiamas pagal senąją rašybą.

⁷ Skliaustuose pateiktas šio straipsnio autorės siūlomas vertimas. Daugiau apie tai žr. (22) pavyzdžio analizę.

Straipsnyje aptariamos ir struktūrinės⁸, ir ontologinės⁹, ir orientacinės metaforos¹⁰ (Lakoff, Johnson 1998, 22–35). Skysčio metaforos priskiriamos struktūrinėms, nes skystis siejamas su kitu konceptu per tam tikras savybes, t. y. vieno koncepto struktūra pritaikoma kitam. Ontologinių metaforų rasta nedaug, nes jos paprastai žymi abstraktaus reiškinių – įvykio, veiksmo, emocijos, idėjos (Lakoff, Johnson 1998, 35–36) – sukonkretinimą, sudaiktinimą arba „atgaivinimą“, įsmeninimą, todėl literatūrologų dažnai tiesiog vadinamos personifikacija. Megakonceptui SKYSTIS priskirtini konceptai daugiausia yra konkretūs, apčiuopiami, todėl ontologinis lygmuo nepasiekiamas, išskyrus tuos atvejus, kai skysčio konceptas metonimiškai žymi ką nors abstraktaus, o ta abstrakcija yra įsmeninama (pvz., AŠAROS YRA GEDULAS → GEDULAS YRA ŠYDAS). Pasak Birte Schnadwinkel (2002, 19), personifikacija yra vienas ontologinės metaforos tipų šalia tokių metaforų kaip, pvz., „talpykla“ ar „indas“ (ŠIRDIS / GYVENIMAS / KŪNAS YRA INDAS / TALPYKLA ir kt.). Orientacinės metaforos šiuo atveju reiškiamos per su skysčiu susijusius abstrakčius konceptus, žyminčius, pvz., išgyvenimus ar emocijas (LIŪDESYS YRA KRYPTIS ŽEMYN).

Megakonceptas SKYSTIS

Schäffner pritaria Wolfgango Waltherio¹¹ idėjai, kad metafora tekste gali užimti pačią svarbiausią vietą ir būti glaudžiai susijusi su kitomis to teksto metaforomis bei sudaryti tinklą, kuris „trūktų“, jeigu viena ar kelios metaforos būtų klaidingai suprastos ar išverstos (Snell-Hornby, Hönig, Kußmaul, Schmitt 2006, 285). Megakonceptą SKYSTIS taip pat galima traktuoti kaip sistemą, tekstą (tiksliau – daug tekstų) apimančią metaforą, kurios branduolį šiuo konkrečiu atveju sudaro konceptai KRAUJAS ir AŠAROS. Konceptas KRAUJAS svarbus ne tik dėl leksemos vartojimo dažnio (tik ši leksema tekстыne kartojasi net 9 kartus), bet ir dėl su ja susijusių metaforiškųjų ir metonimiškųjų konceptualizacijų. O konceptas AŠAROS yra reikšmingas būtent dėl turinio (tiek vokiškame, tiek lietuviškame tekste leksema aptinkama tik vieną kartą). Šis konceptas apima platų konceptualizacijų lauką, nes prie jo dar šliejasi ir jį praturtina leksema *verkti*, tekстыne pasikartojanti 6 kartus.

Konceptas BLUT / KRAUJAS. Kraujas įvairių ritualų metu buvo traktuojamas kaip gyvybės esmė, jėgų teikianti medžiaga. Jis dažnai siejamas su konceptais ŠALTAS ir KARŠTAS (*šaltakraujis*, *karštakraujis*), tačiau pirmiausia KRAUJAS YRA SKYSTIS (*krau-*

⁸ pvz., VANDUO YRA VEIDRODIS.

⁹ pvz., ŠIRDIS YRA INDAS, VERKSMAS / RAUDA YRA ERDVĖ.

¹⁰ pvz., LIŪDESYS YRA KRYPTIS ŽEMYN. Ši konceptualioji metafora išsamiai aptarta Papaurėlytės-Klovienės straipsnyje lietuvių kalba (2006).

¹¹ Plg. su Walther W. 1986. Neue Aspekte der Übersetzung von Metaphern in journalistischen Texten (E-D). *Fremdsprachen* 30, 162–166, 237–242. Straipsnyje šis šaltinis tiesiogiai nenaudojamas, todėl jo bibliografinis aprašas į literatūros sąrašą neįtrauktas.

jas teka, laša, kraują pralieja, tvarstis *permirksta krauju*). Be to, kraujas tebenaudojamas priesaikai užtvirtinti¹². Kaip minėta, metonimijos tam tikrame kontekste įgauna metaforišką reikšmę. Lasker-Schüler lyrikoje kraujas metonimiškai žymi visą žmogų, jo kūną. Pasitelkiant kraują, metaforiškai conceptualizuojamas karas (kraujo praliejimas), kova, mirtis. Kraujas ir jo raudona spalva neretai tampa pavojaus signalais, per kraują gręžiamasi mirties temos link.

Eilėraštyje „Abelis“ atgimsta biblinis¹³ mitas apie brolių Kaino ir Abelio tragediją. Išskyla vaizdinys – krauju nudažytas raudonas dangus ir brolių žudystės scena:

(1) *„Abel, Abel, dein Blut färbt
den Himmel tief.“*

„Abeli, Abeli, tavo kraujas
sodriai dangų nudažo.“

Kraujas ne tik implikuoja mirtį, bet ir yra glaudžiai susijęs su neigiamomis emocijomis, pvz., ilgesiu, liūdesiu, tačiau sykiu ir su meile bei aistra, nes raudonis – tai meilės, aistros, ugnies, šilumos spalva. Raudona spalva metonimiškai ir metaforiškai susiejama su raudonomis gėlėmis:

(2) *„deines Blutes Rosen“*

„tavojo kraujo rožės“

Ryšys tarp kraujo ir rožių neatsitiktinis – jis gyvas Antikos mituose, kur rožės kildinamos iš Veneros mylimojo Adonio kraujo. Pasak Hanso Biedermanno, trubadūrų dainose rožė simbolizavo žemiškąją, kūniškąją meilę (Biedermann 2002, 359). Būtent apie tokią meilę subtiliai kalba Else Lasker-Schüler. Eilėraščiuose nemažai erotikos, meilės scenų, bet jos užkoduotos, apie jas kalbama metaforomis.

Raudona spalva yra viena intensyviausių, ji siejasi su ugnimi, karščiu. Todėl kraujo konceptas ir vokiečių, ir lietuvių kalba reiškia INTENSYVUMĄ, KARŠTĮ, kartais UGNĮ:

(3) *„Immer ging ich durch Granaten,
Sah durch dein Blut*

„Nuolat eidama pro granatus,
Pro tavo kraują mačiau

*Die Welt überall brennen
Vor Liebe.“*

Pasaulį visur liepsnojant
Nuo meilės.“

¹² Manoma, kad Else Lasker-Schüler galėjo pasirašinėti savo krauju (Fessmann 2003, 17), tad šis motyvas aptinkamas ne tik jos kūryboje, bet ir biografoje.

¹³ Nors Lasker-Schüler buvo žydų kilmės, jos kūryboje judaizmo idėjos ir ženklai darniai supinamos su krikščioniškaisiais. Lasker-Schüler net vadinama „didžiąja judaizmo ir krikščionybės taikytoja“, o pati rašytoja manė, kad šių religijų nė nereikia taikyti, nes jos organiškai išaugusios viena iš kitos ir viena nuo kitos neatsiejamoms (Bauschinger 2004, 330–331).

Eilėraščiuose aptinkamos ir tokios konceptualizacijos, kai kraujas siejamas su gėlėmis pasitelkiant ne spalvą, o žodžių sąskambį, nes vokiečių kalba šie žodžiai yra gana artimi fonetiškai („*Blut*“ – „kraujas“, „*bluten*“ – „kraujuoti“, „*Blüten*“ – „žiedai“):

(4) „ <i>Alle Blüten täte ich
Zu deinem Blut.</i> “ | „Visus žiedus paversčiau
Tavo krauju.“ |
|---|---|

Šis sąskambis lietuvių kalba neperteiktas dėl suprantamų priežasčių. Straipsnyje „Translating the Poetry of Else Lasker-Schüler“ Schwertfeger teigia, kad Lasker-Schüler poezijoje svarbiausią vaidmenį vaidina skambesys, tad versdama poetės tekstus į anglų kalbą autorė pirmiausia siekė kuo didesnio fonetinio panašumo ir fonologinės kokybės (Schwertfeger 1999, 136–137). Tačiau autorė pabrėžia, kad vertimai turi būti harmoningi ir išstobulinti visapusiškai, o ne skiriant dėmesį tik kuriam nors vienam aspektui.

Analizuojant tekstyną paaiškėja, kad KRAUJAS YRA MATERIALUS OBJEKTAS / DAIKTAS (BLUT IST EIN MATERIELLES OBJEKT), turintis tam tikras fizines savybes:

- jame galima gulėti, būti:

(5) „ <i>Sein Herz aber liegt in meinem Blut.</i> “	„Bet jo širdis guli mano kraujy;“

- juo galima apsisagstyti, pasipuošti:

(6) „ <i>Und mein Herz wird ein Weihbecken,
Besterne dich mit meinem Blut;</i> “ | „O mano širdis bus švento vandens dubuo,
Persižvaigždink mano krauju;“ |
|--|---|

- jis apšviečia:

(7) „ <i>Mein Herz scheint hell
Vom Rosenblut der Hecken.</i> “ | „Skaisčiai šviečia mano širdis
Nuo gyvatvorių rožių.“ |
|---|--|

Šis pavyzdys, kurio vertime į lietuvių kalbą žodis „kraujas“ net neminimas, nors originale jis yra, tik patvirtina teiginį, kad rožė savaime implikuoja raudoną spalvą, todėl vertėjas, vengdamas gremėzdiškos konstrukcijos, žodžio „kraujas“ visai nevartoja. Intuityvus skaitytojas supranta, kad rožės čia būtent raudonos ir raudonai apšviečia širdį.

KRAUJAS YRA TAKI MEDŽIAGA / DAŽAI (BLUT IST EINE FLÜSSIGKEIT / FARBE):

(8) „*Ich färbte dir den Himmel brombeer
Mit meinem Herzblut.*“

„Aš nudažiau tau dangų gervuogių spalva
Savos širdies krauju.“

arba:

(9) „*Immer färbt dein Blut
meine Wangen rot.*“

„Tavo kraujas vis
rausvina man skruostus.“

Raudonas kraujas ne tik siejasi su rožėmis, bet ir tampa emocijų raiškos priemone: žmogus iš baimės pabąla, iš gėdos nurausta, būtent kraujas keičia mūsų išorę, valdomas mūsų vidaus, jausmų ir emocijų. Be to:

- jis gali per(si)sunkti, persmelkti:

(10) „*O, deines Blutes Rosen
Durchtränken sanft den Tod.*“

„O, tavojo kraujo rožės
Švelniai persmelkia mirtį.“

- jame galima plaukti:

(11) „*Leise schwimmt der Mond
durch mein Blut ...*“

„Tyliai plaukia mano kraujyje mėnuo...“

- jį galima gerti:

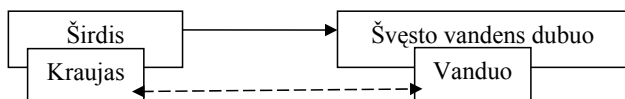
(12) „*Sein Herz aber liegt in meinem Blut.
Zehn Wölfe gingen an meine Tränke.*“

„Bet jo širdis guli mano kraujy;
Dešimt vilkų atėjo prie manos girdyklos.“

Tai citata iš eilėraščio „Faraonas ir Juozapas“. Juozapas buvo vienuoliktasis, mylimiausias Jokūbo sūnus. Pavydo genami, dešimt vyresniųjų brolių nusprendė jį nužudyti, tad skaičius dešimt paminėtas neatsitiktinai. Eilėraštyje aptinkame metaforą ŠIRDIS YRA GIRDYKLA (HERZ IST EINE TRÄNKE), kuri atrodo visai logiška ir motyvuota, kadangi atliepia metaforą ŠIRDIS YRA INDAS (HERZ IST EIN GEFÄß), be to, KRAUJAS YRA SKYSTIS IR GĖRIMAS (BLUT IST EINE FLÜSSIGKEIT / EIN GETRÄNK), taigi išlaikomas loginis ryšys tarp širdies kaip indo ar girdyklos ir jame esančio gėrimo – kraujo. Vynas glaudžiai siejamas su krauju krikščioniškojoje tradicijoje: vynas Eucharistijoje suprantamas kaip Jėzaus Kristaus kraujas.

Eilėraštyje „Vienuolis“ širdis tampa švento vandens dubeniu, o kraujas – švęstu vandeniu (žr. 1 pav.):

- (13) „Und mein Herz wird ein Weibbecken,
Besterne dich mit meinem Blut;“ „O mano širdis bus švęsto vandens dubuo,
Persižvaigždink mano krauju;“

1 pav. Ontologinė metafora ŠIRDIS YRA INDAS

Čia vėl aptinkame konceptualiąją metaforą ŠIRDIS YRA INDAS. Širdis yra ta vieta, kurioje esą yra siela, o sieloje slypi jausmai ir Dievo tikėjimas. Švęstas vanduo reiškia laiminimą, apsaugą nuo piktųjų dvasių, jis naudojamas nuodėmėms nuplauti. Dėl šios priežasties jis yra bažnytinį apeigų dalis. Minėtame Lasker-Schüler eilėraštyje kraujas atlieka švęsto vandens funkciją ir supanašėja su KRISTAUS KRAUJO konceptu, nes Kristaus kraujas taip pat turėjo nuplauti žmonijos nuodėmes. Nei vertėjui, nei skaitytojui neturėtų kilti šių konceptualizacijų supratimo problemų, nes lengva išvelgti sąsajas tarp krikščioniškosios tradicijos ir jos išraiškos eilėraštyje.

Apibendrinant kraujo konceptualizacijas, galima teigti, kad Lasker-Schüler eilėraščiuose kraujas konceptualizuojamas konkrečiai, logiškai, konceptualizacijos glaudžiai susijusios su religija ir mitologija. Kraujas yra skystis, galintis reikšti kovą, aistrą, meilę, mirtį, nuodėmių atpirkimą, jame išlieka prisiminimai ir atspindi jausmai.

Konceptas TRÄNEN / AŠAROS. Nepaisant to, kad Lasker-Schüler eilėraščiai kupini skausmo, liūdesio, tokia leksema kaip, pvz., *Tränen / ašaros* tiriamame tekстыne aptinkama tik vieną kartą (eilėraštyje „Der Mönch“, „Vienuolis“):

- (14) „Deine Tränen tranken
schlafende Blumen (...).“ „Tavo ašaras gėrė
miegančios gėlės (...).“

O leksema *weinen / verkti* kartojasi net 6 kartus ir išplečia koncepto AŠAROS lauką.

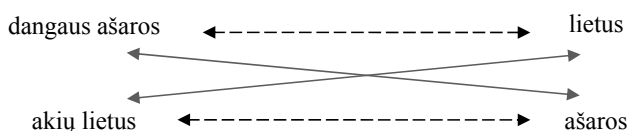
Ašaros, kaip ir kraujas, yra skystis, kurį taip pat galima gerti. Ašaros implikuoja vandenį. Vanduo tekстыne minimas vienintelį kartą ir reiškia ne ką kita kaip ašaras, taigi tarp ašarų ir vandens atsiranda ypatingas ryšys:

- (15) „Hinter meinen Augen stehen Wasser,
Die muß ich alle weinen.“ „Vandenys už mano akių,
Kurios privalau išverkti.“

Kitas su pirmuoju glaudžiai susijęs pavyzdys:

- (16) „*Hinter Bäumen berg ich mich –* „Aš už medžių slepiuos,
Bis meine Augen Kol išsilyja mano akys (...).“
Ausgeregnet haben.“

Galima teigti, kad verksmas yra susijęs su gamta ir su žmogumi: dangaus ašaros reiškia lietų, o akių lietus ir akių vandenys žymi ašaras (žr. 2 pav.):

2 pav. Metaforiškosios ir metonimiškosios konceptualizacijos

Ašaros, krintančios iš viršaus žemyn arba iš dangaus į žemę, taip pat yra susijusios su metafora AŠAROS YRA LIETUS (WEINEN IST REGEN):

- (17) „*Ich weine –* „Verkiu –
Meine Träume fallen in die Welt.“ Mano sapnai į pasaulį krinta.“

Dar vienas pavyzdys:

- (18) „*Immer weint nun* „Dabar vis verkia
Vom Himmel deine Mutter (...).“ Iš dangaus tavo motina (...).“

Nors ašaros tiesiogiai nesiejamos su raudonuoju vynu, jos neretai pabyra ten, kur pražysta rožės, t. y. ten, kur praliejamas kraujas. Tokiu atveju susidaro metaforiška grandinė: AŠAROS YRA LIŪDESYS, nes ROŽĖS YRA KRAUJAS, o KRAUJAS YRA MIRTIS (TRÄNEN BEDEUTEN TRAUER, weil ROSEN SIND BLUT und BLUT IST TOD):

- (19) „*Und ich muß weinen* „O aš pravirkstu
Überall wo Rosen aufblühn.“ Visur, kur pražysta rožės.“

Ašaros visų pirma siejasi su netekties skausmu, ilgesiu, laukimu, ieškojimu, sumišimu. Kaip ir kraujas, ašaros yra vienas iš žmogaus kūno skysčių, todėl lengvai siejasi su vandeniu, pvz., lietumi arba rasa: *ašaros teka, krinta* kaip lietaus lašai, *žiba* kaip rasa ir pan. Ašaros nurodo ir verksmą, ir vandenį. Verkimas, arba verksmas, neatsiejamas nuo jausmų, vanduo neatsiejamas nuo gamtos (rasos, lietaus):

- (20) „*Goldnelken waren seine Augen;* „Akys jo – aukso gvazdikai,

Manchmal stand Tau in ihnen.“

Kartais buvo pilni rasos.“

Rasa žymi ne tik ašaras, bet ir laiką, ankstyvą paros metą, rytą:

(21) *„Ich will der Tau deiner Frühe sein,
Deiner Abendsehnsucht pochendes Amen.“*
amen.“

„Noriu būti tavo ryto rasa,
Vakario tavo ilgesio dunksintis

Originalo tekste verksmas konceptualizuojamas kaip erdvė, vieta (vokiškai „*im Weinen*“ pažodžiui reiškia „verksme“) – taip diktuoja kalbos sintaksinės normos, bet egzistuoja ir tą pačią reikšmę turinti veiksmazodinė forma, kurią autorė galėjo pavartoti savo tekste, bet to nepadarė:

(22) *„Ich sah auch die Engel im Weinen,
Im Wind und im Schneeregen.“*

„Aš mačiau ir angelus raudant,
Vėjy bei šlapdriboj.“

Šio straipsnio autorės nuomone, Lasker-Schüler sąmoningai rinkosi trijų vienos sintaksinės sandaros žodžių junginių sąskambį („*im Weinen*“, „*im Wind*“, „*im Schneeregen*“), todėl reikėjo jį išlaikyti ir vertime. Į lietuvių kalbą šis junginys išverstas padalyviu („raudant“), taip sugriaunama verksmo, raudos kaip erdvės, į kurią patenka žmogus, struktūra, nors verksmo, ar bent jau liūdesio, kaip erdvės konceptualizacija lietuvių kalboje taip pat yra įmanoma (pvz., „Aš mačiau ir angelus *raudoj*. / Vėjy bei šlapdriboj“). Lietuvių kalboje emocijos taip pat konceptualizuojamos kaip erdvė ar vieta, tai liudija ir kitos metaforos: *pulti į paniką, paskęsti ašarose, liūdesyje, meilėje, nugrimzti / pasinerti į liūdėsį, sielvartą, pasiklysti jausmuose*. Be to, tokios kalbinės metaforos formuoja Lakoffo ir Johnsonso įvardytą orientacinę metaforą LIŪDESYS / SIELVARTAS YRA KRYPTIS ŽEMYN (TRAURIG SEIN IST UNTEN).

Neigiamos emocijos atskiria žmogų nuo išorinio pasaulio:

(23) *„Aber dein Antlitz spinnt
Einen Schleier aus Weinen.“*

„Bet tavo veidas verpia
Verksmo šydą.“

Metaforos MEILĖ YRA SKRAISTĖ (LIEBE IST EIN UMHÄNGETUCH) ir GEDULAS YRA ŠYDAS (TRAUER IST EIN SCHLEIER) turi nemažai panašumų. Tiek meilės jausmas, tiek netekties skausmas apima visą žmogų: meilė maloniai apsupa, apgobia, o liūdesys ar sielvartas apdengia akis, tampa šydu. Tai liudija ir kalbinės metaforos: *nematyti kelio pro ašaras, ašaros aptemdė akis* ir pan.

Kiti konceptai. Konceptas ŠALTINIS dažniausiai siejamas su pirmaprade gamtos jėga, sveikata, grožiu, energija, ko nors pradžia, ištakomis arba (neišsamiomis, atsinau-

jinančiais) ištekliais: sveikatos, jaunystės šaltinis, lėšų, energijos šaltinis ir pan. Tekstyne konceptas ŠALTINIS daugiausia siejamas su pradžia, ištakomis:

(24) „*Am Brunnen meiner Heimat
Steht ein Engel (...).*“

„Prie mano tėvynės šaltinio
Stovi angelas (...).“

Šiame eilėraštyje šaltinio vaizdinys nėra tik poetinė išmonė ar metafora, tai – vaizdinis ženklas (angelų statulos neretai įkurdinamos prie šaltinių, fontanų). Šiuo atveju šaltinis yra iš praeities išskylantis konkretus vaizdinys ir kartu praeities, pradžios simbolis – jis žymi tėvynę, taigi žmogaus ištakas. Be to, Lasker-Schüler lyrikoje aptinkamas ŠALTINIO konceptas ir VANDENS bei KRAUJO konceptai siejasi ir su šaltinio simboliu krikščioniškojoje tradicijoje: Senajame Testamente „dykumoje Mozės surastas šaltinis tampa Nukryžiuotojo žaizdų simboliu, o iš jų srūvantis kraujas atneša žmonijai išganymą, taip pat kaip ir krikšto vanduo“ (Biedermann 2001, 410–411).

Tekstyne randamą konceptą UPELIS būtų galima sieti su savo atvaizdą vandenyje įsimylėjusio Narcizo mitu:

(25) „*Ich liebe dich zauberisch wie
im Spiegel des Bachs (...).*“

„Kerėtojiškai myliu tave
nelyg upelio veidrody (...).“

Upelis, ir apskritai vanduo, yra lyg veidrodis, nes atspindi atvaizdą. Apibendrinant galima teigti, kad megakonceptui SKYSTIS būdinga ir metafora VANDUO YRA VEIDRODIS (WASSER IST EIN SPIEGEL): vandenyje atsispindi vaizdas, o kai vanduo virsta ledu, šis skyla, dūžta ir pan.

Akys gretinamos su Nilo bangomis ir sunkiais lašais:

(26) „*Seine Augen gehen und kommen
Wie schillernde Nilwellen.*“

„Jo akys blaškosi,
Lyg blyksinčios Nilo bangos.“

Žvilgsnis pritvinkęs ašarų:

(27) „*Ich höre Deine Schritte seufzen
Und meine Augen sind
schwere dunkle Tropfen.*“

„Girdžiu tavo žingsnių atodūsius,
O mano akys –
sunkūs tamsūs lašai.“

Medžių lapija konceptualizuojama kaip tai, kas tirpsta, ji siejasi su metafora MAŽĖJIMAS YRA TIRPIMAS (SICH VERMINDERN / REDUZIEREN HEIŠT SCHMELZEN):

(28) „*Wenn das Laub zerfließt
Und die Zweige schmal werden.*“

„Kai ištirps lapija
Ir šakos liks plonos.“

Tirpsta sniegas ir ledas, tirpdami jie mažta, virsta vandeniu ir išgaruoja, išnyksta. Remiantis šia fizikine patirtimi, formuojamos tokios metaforos kaip minėtoji. Laikas senka ir tirpsta, tirpsta abejonės, rūpesčiai, pinigai.

Lasker-Schüler eilėraščiuose lapija tirpsta, o žvaigždės laša:

(29) „Die Sterne (...)

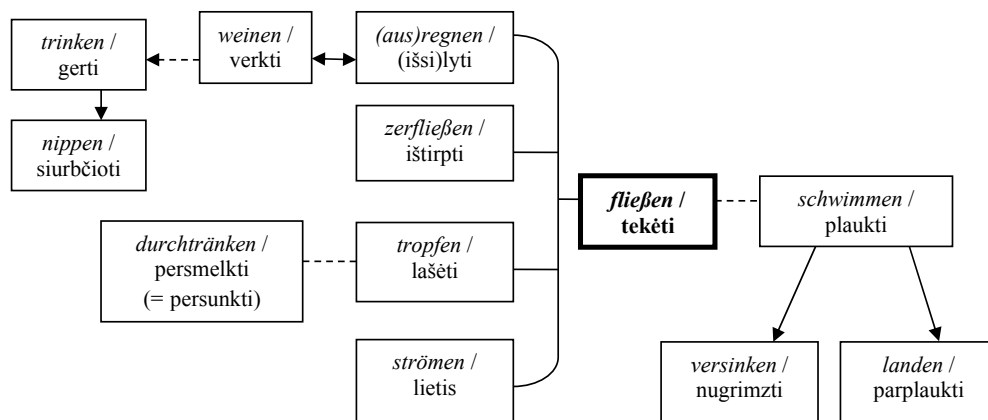
Tropfen schwer auf mein Herz.“

„Žvaigždės (...)

Sunkiai laša į mano širdį.“

Žvaigždžių lašų vaizdinys tiesiogiai siejasi su lietumi, nes krintančių žvaigždžių ir lietaus lašų trajektorija yra ta pati – iš dangaus į žemę.

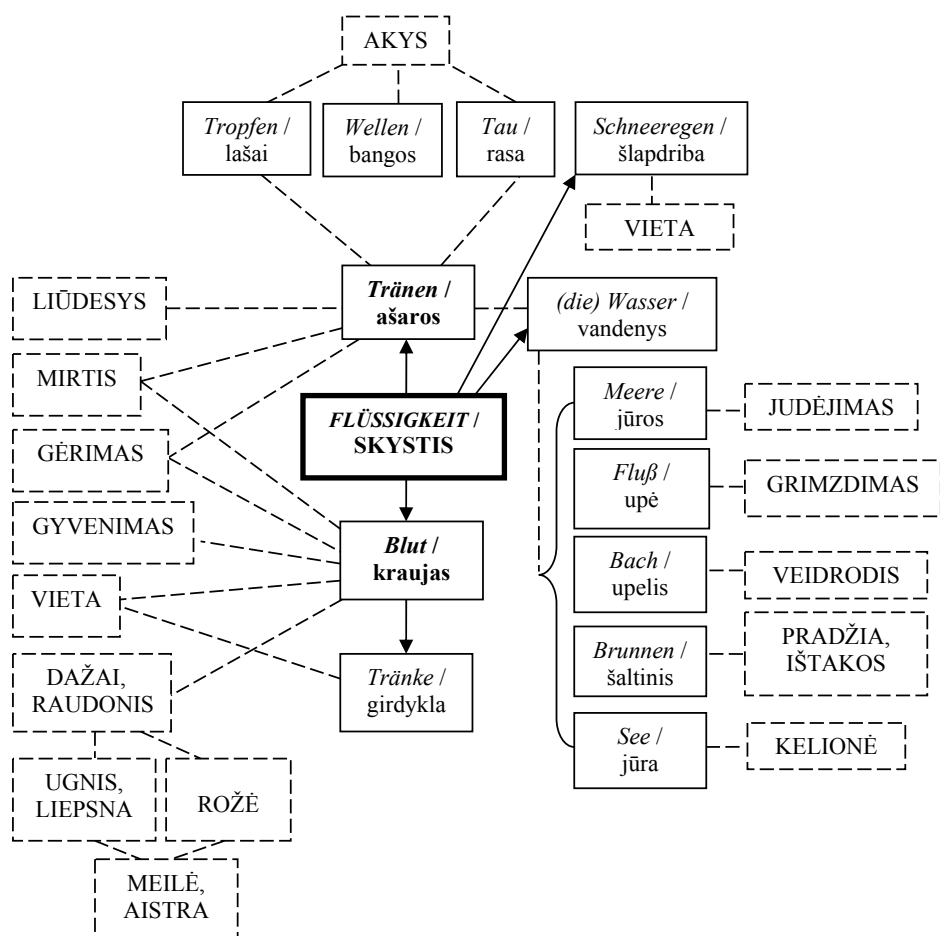
Toliau pateikiamoje schemoje (žr. 3 pav.) susistemunami ir lygiagrečiai pateikiami tekстыne rasti tiriamo megakoncepto veiksmazodziai:

3 pav. Megakoncepto SKYSTIS veiksmazodziai

Tekстыne tiesiogiai įvardijama, kad teka rožių aliejus, tačiau teka ir vanduo, kraujas, ašaros, tik tam išreikšti ir originaliame tekste, ir vertime parenkamos visai kitos konceptualizacijos. Pvz., akys ne verkia, o „išsilyja“ („*ausgereget haben*“, (16)), vandenį reikia „išverkti“ („*weinen*“ (15)), lapija „ištirpsta“ („*zerfließt*“ (28)), žvaigždės „laša“ („*trop fen*“ (29)), Dievas „liejasi per kraštus“ („*strömt über*“, eilėr. „*Versöhnung*“, „Susitaikymas“), maldos „nugrimzta“ („*versinken*“, eilėr. „*Heimweh*“, „Tėvynės ilgesys“). Būtent veiksmazodžiai tampa įrankiu, padedančiu neskystus ir netakius daiktus konceptualizuoti kaip skystį, o tai, be abejo, būdinga ir kasdienėms kalbinėms metaforoms: nugrimzti į dugną, pasinerti į vandenį → *pasinerti (nugrimzti) į miegą, į liūdesį, į prisiminimus*, atitinkamai vokiečių kalba – *in Schlaf, in Trauer, in Erinnerungen versinken*, ir pan.

Toliau pateikiama schema (žr. 4 pav.) apibendrina Lasker-Schüler eilėraščiuose ir jų vertimuose į lietuvių kalbą rastų bei šiame straipsnyje aptariamų, su megakonceptu SKYSTIS susijusių leksemų hierarchiją ir ryšius, taip pat atskleidžia galimas metaforiškąsias ir metonimiškąsias conceptualizacijas. Panagrinėjus schemą, aiškėja, kad pagal tekstynę rastas leksemas suformuoto megakoncepto SKYSTIS branduolį sudaro konceptai KRAUJAS ir AŠAROS, nes jie iš visų rastų SKYSČIO konceptų turi plačiausią ir turtingiausią conceptualizacijų lauką, be to, yra glaudžiai susiję vienas su kitu kaip skystis, kurį galima gerti, ir kaip mirties (kraujas) bei netekties skausmo (ašaros) ženklai. Ši schema turėtų padėti skaitytojams suprasti straipsnyje aptariamąs conceptualizacijas ir megakoncepto sistemiškumą.

4 pav. Megakonceptas SKYSTIS

Peteris Newmarkas teigia, kad tiek metafora, tiek vertimas perkelia į kitą erdvę (Newmark 1985, 298). Be to, jo nuomone, originali metafora, kad ir kokia ji yra – universali, būdinga tam tikrai kultūrai ar asmeninė, – ekspresyviame tekste turi būti verčiama pažodžiui (Newmark 1985, 312), t. y. nereikia jokių interpretacijų ar modifikacijų, metafora turėtų likti tokia, kokia yra. Šio straipsnio autorės nuomone, konceptualiosios metaforos, užkoduotos mūsų mąstyme ir itin dažnos kasdienėje kalboje, be abejo, gyvuoja ir grožiniame tekste. Jos nėra kuriamos dirbtinai, jos išsiskyniusios mūsų sąmonėje ir pasąmonėje, kur susijungia į vientisą sistemą. Ornamentinės (poetinės) metaforos taip pat yra konceptualios, t. y. jos suformuojamos pagal mūsų mąstyme veikiančius dėsnius, išskyrus *contradictio in adjecto*, iš esmės paremtą vidiniu prieštaravimu ir logikos laužymu.

IŠVADOS

1. Tyrimas patvirtino hipotezę, kad verčiant iš vienos kalbos į kitą, pasaulėvaizdžio prasme santykinai nedaug nutolusią kalbą vertime nesunkiai išlaikomi originalūs metaforiškieji arba metonimiškieji konceptai.
2. Konceptualiosios metaforos ir metonimijos atskleidžia, kad žmogaus mąstymas ir pasaulio suvokimas bei kalbinė raiška yra viena darni sistema, kad abstraktūs dalykai (jausmai, Dievas ir pan.) konceptualizuojami pasitelkiant konkrečias patirtis, įgytas susiduriant su fiziniiais objektais, stebint aplinką, savo kūną ir pan.
3. Metaforoje prasmės sujungiamos motyvuotai, tačiau ne visada yra lengva ar įmanoma šį ryšį atsekti, ypač jeigu neturime konteksto. Konceptualiosioms metaforoms (LAIKAS YRA TEKANTIS DALYKAS; ŠIRDIS YRA INDAS ir kt.) konteksto rėmai nereikalingi.
4. Į lietuvių kalbą išverstuose Else Lasker-Schüler eilėraščiuose megakoncepto SKYSTIS branduolį sudaro konceptai KRAUJAS ir AŠAROS.

- KRAUJAS metonimiškai reiškia ŽMOGŲ ir per metaforas yra sujungiamas su kitais konceptais: kraujas reiškia MIRTĮ (pvz., kai siejamas su kova, karu), MEILĘ, AISTRĄ, UGNĮ, INTENSYVUMĄ, per spalvą siejamas su GĖLE (ypač raudona ROŽE), VYNU, kuris yra ir gėrimas, ir iš krikščioniškosios tradicijos kilęs nuodėmės nuplovimo simbolis.

- AŠAROS, kaip ir kraujas, yra žmogaus dalis, todėl taip pat žymi ŽMOGŲ. Dėl akivaizdaus panašumo jos gali metonimiškai pavaduoti VANDENĮ, ir atvirkščiai. Ašarų konceptualizacijos yra dvejopos: susijusios su ŽMOGUMI, jo JAUSMAIS (LIŪDESIU, SIELVARTU), ir su GAMTA bei GAMTOS BŪSENOMIS (LIETUMI, RASA), bet pastarosios vienareikšmiškai atspindi ir žmogaus vidines būsenas.

- Metaforiškieji ir metonimiškieji vaizdiniai padeda sujungti aptartus konceptus į visumą, priskirti tai pačiai kategorijai, taigi ir tam pačiam konceptui, kurio vientisumą

reikia išlaikyti ir vertime. Šitaip iš atskirų konceptų formuojasi konceptualizacijų tinklas ir sisteminiai megakonceptai. Konceptualiosios metaforos, neretai laikomos universaliais kalbiniais ir kognityviniais fenomenais, vertėjui neturėtų sukelti neįveikiamų sunkumų, o išankstinė konceptualizacijų analizė turėtų padėti išlaikyti vertimo tekstą logišką, vientisą ir atitinkantį originalą.

- Else Lasker-Schüler eilėraščiai sodrūs metaforų. Būtent metaforiškumas, konceptų ryšiai ir sistemos kuria prasmę originalo ir vertimo tekste. Vertėjo nevaržo rimas, nesaisto formaliosios „tradicinio“ eiliuoto eilėraščio taisyklės, nes Lasker-Schüler eilėraščiai neeiliuoti. Vertėjo Kęstučio Navako vertimai gilūs, tikslūs, apmąstyti, tekstuose išlaikyta originalo forma ir turinys, t. y. žodžiai, prasmės bei konceptų ryšiai. Skaitydamas tokių vertimą, kiekvienas, kad ir netiesiogiai, gali prisiliesti prie originalo ir tampa akivaizdu, kad kiekviena su logika nesikertanti metafora turi kai ką universalaus ir yra išverčiama.

PAVYZDŽIŲ RODYKLĖ

Pavyzdžio numeris tekste	Eilėraščio pavadinimas vokiečių ir lietuvių kalba (eilėraščiai paimti iš šaltinių, nurodytų šaltinių sąraše)
(1)	„Abel“, „Abelis“
(2) (10)	„Senna Hoy“, „Senna Hoy“
(3) (16)	„Hinter Bäumen berg' ich mich“, „Išdavusiam“
(4) (17)	„Giselher dem Heiden“, „Gizelher pagoniui“
(5) (12) (26)	„Pharao und Joseph“, „Faraonas ir Juozapas“
(6) (13) (14) (21) (25)	„Der Mönch“, „Vienuolis“
(7)	„Sascha“, „Saša“
(8)	„Abschied“, „Atsisveikinimas I“
(9)	„Versöhnung“, „Susitaikymas“
(11)	„Vollmond“, „Pilnatis“
(15)	„Ein Lied“, „Daina“
(18)	„Lauter Diamant“, „Tyras deimantas“
(19)	„Unser Liebeslied“, „Mūsų meilės daina“
(20)	„Hans Ehrenbaum-Degele“, „Hans Ehrenbaum-Degele“
(22) (28) (29)	„An mein Kind“, „Mano vaikui“
(23)	„Heimweh“, „Tėvynės ilgesys“
(24) (27)	„Ruth“, „Ruta“

ŠALTINIAI

- Lasker-Schüler E. 2004. *Sämtliche Gedichte*. Frankfurt am Main: Jüdischer Verlag im Suhrkamp Verlag.
- Navakas K. *Else Lasker-Schüler*. Eilėraščiai. <<http://www.tekstai.lt/buvo/versti/lasker/eilerasc.htm>> [žiūrėta 2011-09-26].

LITERATŪRA

- Barcelona A., ed. 2003. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.
- Bassnett S., Bush P., eds. 2006. *The Translator as a Writer*. London/New York: Continuum.
- Bauschinger S. 2004. *Else Lasker-Schüler. Biographie*. Göttingen: Wallstein Verlag.
- Biedermann H. 2002. *Naujasis simbolių žodynas*. Vilnius: „Mintis“.
- Black M. 1996. Die Metapher. *Theorie der Metapher*: Haverkamp A. (Hrsg.). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 55–79.
- Drößiger H.-H. 2006. *Metaphorik in der deutschen Gegenwartssprache. Funktional-kommunikative Aspekte*. Hamburg: Dr. Kovač.
- Drößiger H.-H. 2007. *Metaphorik und Metonymie im Deutschen. Untersuchungen zum Diskurspotenzial semantisch-kognitiver Räume*. Hamburg: Verlag. Dr. Kovač.
- Fessmann M. 2003. Eine radikal poetische Existenz. Die Verwandlungen der Else Lasker-Schüler. *Sinn und Form. Beiträge zur Literatur*. Heft 1/2003. Berlin: Akademie der Künste, 5–42.
- Haverkamp A. (Hrsg.). 1996. *Theorie der Metapher*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Kohrs J. 2006. Einige Aspekte der Metaphernübersetzung im literarischen Werk. *Kalbotyra* 56 (3). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 82–92. <http://www.llvs.lt/img/File/Kohrs_Metaphern-Taube_Kalbotyra.2006.pdf> [žiūrėta 2011-08-19].
- Koller W. 2001. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 6. Auflage. Wiesbaden: Quelle und Meyer Verlag. UTB 819.
- Kövecses S. 2002. *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Kußmaul P. 2000. *Kreatives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Lakoff G., Johnson M. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff G., Johnson M. 1998. *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Heidelberg: Carl Auer Verlag.
- Marcinkevičienė R. 2006. Konceptualioji metafora vertime. *Darbai ir dienos* 45. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 109–118. <http://donelaitis.vdu.lt/publikacijos/dd45_ruta.pdf> [žiūrėta 2011-09-08].
- Muscard J., Schulze R. 2005. *Zufall oder System? Ein spekulativer Beitrag zur Metapherndiskussion*. <<http://www.metaphorik.de/09/muscardschulze.pdf>> [žiūrėta 2011-08-27].
- Newmark P. 1985. The Translation of Metaphor. *The Ubiquity of Metaphor. Metaphor in Language and Thought*, eds. Paprotté W.; Dirven R. Amsterdam: John Benjamins B. V., 295–326.
- Papaurėlytė-Kloviene S. 2006. Konceptualioji metafora LIŪDESYS yra KRYPTIS ŽEMYN lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Kalbos aktualijos* Nr. VIII. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 27–33. <<http://www.minfolit.lt/arch/6001/6040.pdf>> [žiūrėta 2011-08-04].
- Paprotté W., Dirven R., eds. 1985. *The Ubiquity of Metaphor. Metaphor in Language and Thought*. Amsterdam: John Benjamins B. V.
- Schäffner Ch., Wiesenmann U. 2001. *Annotated Texts for Translation: English-German. Functionalist Approaches Illustrated*. Clevedon (England): Multilingual Matters Ltd.

- Schnadwinkel B. 2002. *Neue Medien – neue Metaphern? Sprachliche Erschließung des neuen Mediums Internet durch Metaphern (deutsch-französisch)*. <<http://www.metaphorik.de/aufsätze/schnadwinkel.pdf>> [žiūrėta 2011-09-12].
- Schwertfeger R. 1999. Translating the Poetry of Else Lasker-Schüler. Transposing into Another Key. *Else Lasker-Schüler. Ansichten und Perspektiven. Views and Reviews*. Schürer E., Hedgepeth S. (Hrsg.). Tübingen/Basel: A. Francke Verlag, 135–143.
- Snell-Hornby M., Hönig H. G., Kußmaul P., Schmitt P. A. (Hrsg.). 2006. *Handbuch Translation*, 2. verbesserte Auflage. Tübingen: Stauffenburg Verlag.

ZU KOGNITIVEN ASPEKTEN DER ÜBERSETZUNG VON LYRIK ELSE LASKER-SCHÜLER'S

LAURA NIEDZVIEGIENĖ

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden konzeptuelle Metaphern des Konzeptes FLÜSSIGKEIT aus der Perspektive der kognitiven Linguistik analysiert. Als Untersuchungsmaterial steht die Lyrik – als Korpus aus 26 Gedichten und ihren Übersetzungen von Kęstutis Navakas ins Litauische – der wahrscheinlich bedeutendsten weiblichen Autorin des deutschen literarischen Expressionismus, der deutsch-jüdischen Dichterin Else Lasker-Schüler im Mittelpunkt.

Bei der Untersuchung des Korpus wird deutlich, welche Rolle kognitive Prozesse und Phänomene wie konzeptuelle Metaphorik und Metonymie bei der künstlerischen Textproduktion und beim Übersetzen dieser Texte spielen, welche Systematik, Logik und Problematik hinsichtlich der Unterschiede zwischen den sprachlichen Weltbildern verschiedener Sprachen und Kulturen sich offenbaren. Die im Textkorpus vorkommenden Lexeme des Konzeptes FLÜSSIGKEIT verbinden sich zu einem Megakonzept FLÜSSIGKEIT, das, anhand der deutschen Texte geformt, ihre Widerspiegelung auch in den Übersetzungen ins Litauische findet, was von der hohen Qualität der Übersetzungen zeugt. Die Beziehungen der Konzepte sind multidirektional, das Feld der Schnittstellen ist dicht und vielschichtig.